

OROSZ LÁSZLÓ

Kecskeméti diákévek

Greza Ferenc évjárata rögös úton járta végig diákpályáját. Már háborúban állt az ország, amikor beiratkoztak a gimnáziumba, 1944–45 eseményei sokuk iskolázását félbeszakították, akik egyházi iskola növendékei voltak, azoknak az államosítással szokatlan körülményekhez kellett alkalmazkodniuk, akik érettségi után egyetemen kívántak továbbtanulni, származás szerinti rostával találták szembe magukat.

Greza Ferencet, a kiskunmajsai parasztgazda család fiát, mint egy vele készült interjúban (Tiszatáj 1969, 11. sz.) emlékezett rá, „hihetetlenül szívós szülői ambíció” juttatta 1942 őszén a kecskeméti piarista gimnáziumba. Az iskola épületét akkor foglalta le a katonaság. A tanítás ettől fogva a református gimnáziumban folyt, 40 percre szűkített órákban, a hét egyik felében délelőtt, a másikban délután. 1944-ben, amikor másodikosok voltak, a német megszállás miatt március végén befejeződött a tanítás. A katonák igénybe vették a református gimnázium épületét is. Ősszel a kecskeméti iskolákban csak az évnyitót tarthatták meg, októberben elrendelték a város kiürítését, a hónap végén a szovjet csapatok megszállták Kecskemétet. Az élet csak lassan indult újra. November második felében a négy helybeli gimnázium előkerült tanulóit néhány helyben maradt és visszatért tanár összevont osztályokba kezdte oktatni az angolkisasszonyok gimnáziumának épületében, majd miután azt is igénybe vette a katonaság, magánházakban. Csak májusra növekedett meg annyira a tanulók és a tanárok száma, hogy az alsó tagozaton már külön fiú- és leányosztályokat lehetett kialakítani. Ekkorra visszakapták az angolkisasszonyok gimnáziumának épületét.

Az az osztály, amelybe Greza Ferenc járt, 1942-ben 67-es létszámmal kezdte a tanulmányait, 1944–45-ben 35-en fejezték be közülük a harmadikat, közös osztályban 19 református gimnazistával. A következő évtől a piarista gimnázium újra önállóan működött: az 1942-es első osztály létszáma ekkor, negyedikben elérte a 60-at, kiegészülve később visszatért, évvizsga tanulókkal. A tanítás szűkös körülmények között, a rendházban folyt, gimnáziumuk épületét a piaristák csak 1947-ben kapták vissza.

A következő évben az államosítás nemcsak azzal járt, hogy a szerzetes tanárokat világiak (köztük többen reformátusok) váltották fel, azzal is, hogy a matematika, fizika, kémia, biológia szakos állások betöltetlenül maradtak: ezeket a tárgyakat a szintén államosított református gimnázium óraadóul megnyert tanárai tanították. 1949-ben egyesítették a két gimnáziumot. Párhuzamos osztályokat szerveztek, s ezekben, hogy nyoma se maradjon a korábbi különállásnak, vegyesen helyeztek el volt piarista meg volt református gimnáziumi tanulókat.

1948 szeptemberében, az államosítást követően kerültem kezdő tanárként a volt piarista gimnáziumba. Greza Ferencék osztályának főnöke, magyar- és latintanára lettem. Nemigen mértem fel akkor, milyen zavaros esztendőök állnak a gondjaimra bízott osztály tanulói mögött. Azt hiszem, azért sem, mert sok tekintetben hasonlóan zavaros volt az én egyetemi pályafutásom is, különösen az 1944–45-ös esztendő. Természetesnek tartottam, hogy mint ahogy nekem, nekik is sikerült megbirkózniuk a mostoha történelem által okozott nehézségekkel. Nem csalódtam. Az osztálynak meglegően jó

volt a felkészültsége, s igen élénknek bizonyult az érdeklődése. Tudásukat később szeretettel emlegetett piarista tanáraik alapozták meg, érdeklődésüket, amelyhez hasonló hosszú tanári pályám során is ritkán tapasztaltam, egyrészt bizonyára az keltette, hogy többre volt igényük, mint amennyit a zaklatott években kaphattak, másrészt talán az is, hogy új tanáraiktól újfajta ismeretek közvetítését remélték.

Életkorban közel álltunk hozzájuk. Hat-hét évvel voltam idősebb a tanítványaimnál, pályakezdő tanárnő, majd tanár tanította a történelmet is, a matematika és fizika tanára sem volt több harmincévesnél. Magyaróráim oldott hangulatához hozzájárult, hogy tantervet, tankönyvet (ha volt egyáltalán) félretéve azzal foglalkoztam, ami engem érdekelt, s amivel épp ezért érdeklődést tudtam kelteni. Inkább ösztönösen, mint tudatosan követve alkalmazkodtam Németh László pedagógiájának egyik, később Grezsa Ferencről is idézett gondolatához: „A merev, rögzített tanterv azért ellenszenves, mert tanmenet-lebonyolítássá teszi a tanítást. Márpedig a tanítás olyan, mint a verselés, a legjobb rímet mindig az alkalom, az elcsípett véletlen adja.” Szabályszerű feleltetés nem volt (arra sajnáltam, sajnáltuk az időt), dolgozatok, írásbeli házi feladatok megnyilatkozásai alapján osztályoztam, mégpedig hét jeggyel, mert akkor az volt az előírás. Magyarból is, latinból is hét tanuló kapott hetest, vagyis kitűnőt. Grezsa Ferenc – hogy most már személy szerint róla szóljak – mind a két tárgyból kitűnőt kapott, általános tanulmányi eredménye is kitűnő volt, akárcsak az előző években.

Nem volt gyakori hozzászóló, s főként nem volt bőbeszédű. Megnyilatkozásainak tartalmassága, lényegét látó és megfogalmazó magvassága miatt figyeltem fel rá már az első irodalomórákon. Széles körű érdeklődését nem az iskolában, hanem a diákotthonban ismerhettem meg: bentlakó volt, én meg másodállásban nevelőtanár. Az iskola megmaradt könyvtára igen szegényes volt, a városi könyvtárból nehezen lehetett könyvet kölcsönözni, olvasóterme nem is volt. Feri – hadd emlegessem ezentúl így – hamarosan fölfedezte, hogy az én akkor még csak százegynéhány kötetnyi könyvtáram, amely ott volt a szobámban, főképp az őt különösen érdeklő újabb magyar irodalmat tartalmazza: a nyugatosokat, Szabó Dezsőt, Németh Lászlót, Illyést és folyóiratokat, köztük hiánytalanul az 1946-ban újraindult Választ. Az imént már idézett interjúban meg azokban a vele folytatott beszélgetésekben, amelyek a Magyar Ifjúságban (1969. nov. 21.) és a Csongrád Megyei Hírlapban (1975. nov. 2., 1988. ápr. 16.) jelentek meg, a kecskeméti gimnázium magyarórái mellett a kezébe kapott Választ emelte ki az irodalom, irodalomtörténet és főként Németh László iránti érdeklődésének elindítójaként. Egyéb tőlem kapott olvasmányai közt a Lúdas Máttyás Füzeteket is említette, ezeken bizonyára Szabó Dezső *Az egész látóhatár* című gyűjteménye értendő, nekem az volt meg. Valószínűnek tartom, hogy Németh László tanulmányköteteit, *A minőség forradalmát*, a *Kisebbségbent*, *Az értelmiség hivatását* is a kezébe adtam, ezeket talán azért nem említette, mert tartott tőle, hogy árthat ezzel 1956 után meghurcolt volt tanárának.

Olvasni jobban szeretett, mint beszélni az olvasmányairól. Ez a tulajdonsága megmaradt; a Tiszatájban megjelent interjúból idézem: „Olvasni nagyon szeretek, de írni nem.” Csak egy-két tömör megjegyzése árulta el, hogy jól érti, amit olvas. Az értő olvasás, az olvasottak megemésztése adta az alapot és a fedezetet gimnazista korában kitűnő dolgozataihoz, később tanulmányaihoz, könyveihez. Azt hiszem, magáról is vallott, amikor ezt írta az egyetemista Juhász Gyuláról: „parttalan tanulási kedve egy életre s egy életműre elég ismeretet és példát gyűjtött magába”. (*Juhász Gyula egyetemi évei*, 1964, 79.)

A Válaszból megismerhette az akkori magyar irodalom legjavát, név szerint Szabó Lőrincet, Németh Lászlót és Illyés Gyulát emelte ki, az utóbbiról megjegyezve: „akkor különösen közel állt hozzám”. (Csongrád Megyei Hírlap 1988. ápr. 16.) Azt hiszem, *Egy falu Franciaországban* című írása kelthette fel a majsai gazdálkodó fiának a figyelmét.

Németh Lászlóról írt első könyvének a fülszövegében „lelkésítő kamaszkori élmény”-nek nevezte a hozzá oly közel került író műveivel való első találkozását a Válaszban. Életművét meghatározó, egész élete munkásságának irányt szabó találkozás volt ez, noha bizonyos, hogy a Kecskeméten elvetett mag Vásárhelyen kelt ki és szökent szárba.

Az 1949–50-es tanévben, amikor VII. osztályom VIII. helyett IV.-ként folytatta a tanulmányait, s tanulóinak csaknem a fele kicserélődött a volt református gimnáziummal való, már említett egyesítés következtében, Ferivel, ámbár ő az én osztályomban maradt, lazult a kapcsolat. Ő az akkor már kollégiumnak nevezett diákotthon lakója volt továbbra is, ott is új társak közé került; engem felmentettek – kérésre – a nevelőtanárság alól, majd szakfelügyelettel is megbíztak. Jószerivel már csak az órákon találkoztunk. Csak hallottam róla, hogy a kollégiumban az értelmesebb fiúk számára szemináriumot szerveztek a marxizmus tanulmányozására. Feri természetesen nem maradhatott ki ebből, hasznát is vehette a marxi tanok alaposabb megismerésének például a marxi meg a Németh László-i szocializmus összevetésekor.

Megsűrűsödtek ebben az időben a fordulat évének az iskolát is érintő baljós következményei. Megszüntették a hitoktatást, aki templomba járt, a klerikális reakció híveként bélyegezték meg. Leváltották és elhelyezték Kecskemétről a diákotthon igen művelt és közkedvelt igazgatóját, ahogy rebesgették, úri modora miatt. Ami pedig az osztályomat legsúlyosabban érintette: egyik legjobb tanulóját néhány nappal az írásbeli érettségi előtt miniszteri rendelettel kizárták az iskolából. Sem osztályfőnöke, sem az igazgató véleményére nem voltak kíváncsiak, a kizárás oka nem szerepelt a miniszteri leiratban. Görög katolikus hitét nyíltan vállalta, emiatt jelenthették fel. Ki és hol, nem derült ki.

Az Új magyar irodalmi lexikon szerint Grezsa Ferenc 1952-ben érettségizett. Új kiadásában kijavítottam a téves adatot. Az okozhatta a tévedést, hogy a kitűnően érett diákot csak 1952-ben vették fel a szegedi egyetem bölcsészkarára. Édesapja, úgy tudom, kuláklírára került, ezért kellett két évig várakoznia. Erről a két évről sohasem beszélt. Nem szívesen emlékezett rá.

Arról azonban már örömmel értesültem, hogy az egyetemen hamarosan fölfigyeltek az átlagost messze meghaladó tehetségére. Köztünk, leveleinek tanúsága szerint, Németh László iránti érdeklődése további kapcsolatot eredményezett. Elkérte az iskolánk könyvtárában 1970 októberében Németh László és a diákok között lefolyt beszélgetés szövegét, érdeklődött a Tanú írója és nyomdájának igazgatója, Tóth László kapcsolatának Kecskeméten föllelhető dokumentumai iránt. Rendre megküldte Németh Lászlóról írott könyveit, meleg hangú dedikációkkal, „hálás emlékezéssel az indíttatásokra”. Diákkorának a városában több előadást tartott, az utolsót néhány hónappal halála előtt.

Tanároknak jólesik olyan tanítványukra gondolni, akire felfigyeltek, s aki megismert képességeit élete során gazdag eredménnyel bontakoztatta ki. Grezsa Ferenc ilyen tanítványa volt iskolájának, a kecskeméti piarista gimnáziumnak, ilyen tanítványom volt pályán kezdetén nekem is. A jóleső érzést csak az árnyékolja be, hogy az így is gazdag életmű kiteljesedését megakadályozta a korai halál.